

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

A nonprofit szervezetek a Dél-dunántúli régióban, különös
tekintettel a terület- és településfejlesztésre

PhD-értekezés tézisei

Bucher Eszter

Témavezető: Dr. László Mária
egyetemi docens

Pécs, 2010

A doktori iskola címe:

Vezetője:

PTE Földtudományok Doktori Iskola
Dr. Tóth József, egyetemi tanár, rector
emeritus, a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai
Tanszék

A doktori témacsoport címe:

Vezetője:

Terület- és településfejlesztés
Dr. Tóth József, egyetemi tanár, rector
emeritus, a földrajztudomány doktora,
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai
Tanszék

Az értekezés tudományága:

Terület- és településfejlesztés

Témavezető:

Dr. László Mária PhD, egyetemi docens,
PTE TTK Földrajzi Intézet, Politikai
Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Napjainkban a technika, a technológia és a gazdaság fejlődésének köszönhetően nagy távolságokat győzhetünk le térben és időben. Egy **felgyorsult, globalizálódott** világban élünk, mellyel szemben egy egészen **más értékrendet** képviselnek az alulról szerveződő társadalmi képződmények és a nonprofit szervezetek. Magyarországon az 1980-as évek végén, a 90-es évek elején a megváltozott törvényi, politikai feltételek, a gazdasági és társadalmi átalakulások lehetővé tették a nonprofit szektor újjáéledését. A rendszerváltozás óta eltelt két évtized alatt a szervezetek jelentős **számbeli gyarapodáson és minőségi fejlődésen** mentek keresztül, azonban helyüket, szerepüket még ma is keresik. A nonprofit szektor létrejöttének egyik legfontosabb oka, hogy olyan új társadalmi igények jelentek meg, amelyeket sem az állami, sem a piaci szektor nem tudott kielégíteni. A korábbi mindenható és gondoskodó állam visszaszorulásával nem csak igény, hanem szükség is volt a társadalom önszerveződéseinek egyre szélesebb tevékenységi kört felölelő feladatvállalására.

Hazánkban a rendszerváltozás óta az állampolgároknak lehetőségük van arra, hogy közösségek formájában szereplőivé váljanak a településeiket és a térségeiket érintő feladatok alakításának. A társadalmi szerveződések számos olyan pozitív tulajdonsággal rendelkeznek, melyek **indokolttá teszik szerepüket a terület- és településfejlesztés terén is**. A nonprofit szervezetek az állami, a piaci szektor és a társadalom tagjai között **összekötő** funkciót töltenek be, **érdekérvényesítésre, -képviseletre** képesek, hosszú távú jövőképpel, jelentős **szabad kapacitással** bírnak és emellett olyan **helyismereti, és kapcsolati tőkével** rendelkeznek, melyek pótolhatatlanná teszik őket a helyi ügyek szervezésében, a térségeiket érintő fejlesztésekben. Az élhető környezet kialakításában a cél a társadalmi szereplők közötti együttműködés, melyet az **Európai Unió is támogat**. A nyilvánosság, a partnerség, a forráskoordináció, az addicionalitás, a programozás és a szubszidiaritás elvek a szervezetek bevonását segítik a területi, a települési problémák megoldásában. Az uniós csatlakozás és a területfejlesztési törvény legutóbbi módosítása, ezen belül a civil fórumok létrehozásának ösztönzése, egyszerre jelent kihívást és új lehetőségeket a terület- és településfejlesztés alakítói, köztük a nonprofit szervezetek számára.

A szervezetek közel kétharmada **települési szinten működik**, a lakosok érdekeit, céljait, az alulról jövő kezdeményezéseit képviselik, így ezek a közösségek együttműködő partnerei lehetnek a települési önkormányzatoknak a lokális társadalmi problémák kezelésében, az önkormányzati feladatok ellátásában, a közszolgáltatások színvonalának javításában, a közügyek alakításában. A települések a különféle érdekek megnyilvánulásának szinterei. A terület- és településfejlesztés céljaiban különböző helyi kezdeményezésű csoportok, az állam, az önkormányzat és a vállalkozók érdekei találkoznak és ütköznek meg (LÁSZLÓ M. – KŐSZEGFALVI GY. 2007).

A témához való személyes kötődésem a diplomamunkám írásához kapcsolódik. A szakdolgozatomat szülővárosom, Mohács helyi társadalmáról írtam és ekkor kerültem személyes kapcsolatba civil szervezetek vezetőivel, tagjaival, megfogott az elkötelezettségük, lokálpatriotizmusuk. OTDK dolgozatom a „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” ösztöndíj támogatásával készítettem, hasonló témában. A Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájában, 2003-ban elkezdett tanulmányaim irányítottak rá még inkább a figyelmemet a térbeli, a területi, a települési aspektus társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásának jelentőségére. A doktori iskola hallgatójaként jelentős szakmai segítséget kaptam Tolna, Baranya, Somogy megye, Pécs, Szekszárd, Kaposvár, Dombóvár, Mohács, Siklós városok helyi társadalmi életének vizsgálata során. A kutatásaimat és a disszertáció megírását a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány ösztöndíja segítette.

A dolgozat célkitűzése

A Dél-Dunántúl nonprofit szektorának kutatásakor a szervezetek **szerepvállalását** vizsgáltuk a helyi társadalom életében, illetve a terület- és településfejlesztés különböző szintjein. Az elemzések alkalmával igyekeztünk a nonprofit szervezeti struktúra bemutatásával átfogó képet adni a szervezetek **helyzetéről, jellegzetességeiről**. A területi egységek társadalmi szerveződéseinek **strukturális és működési sajátosságai** mellett, a kutatás céljaként tűztük ki, hogy feltárjuk a szervezetek szerepét, lehetőségeit, **társadalmi beágyazottságát**, valamint a társadalmi szereplőkkel való kapcsolatrendszerét. Kiemelt fontossággal kezeltük **a helyi önkormányzatokkal, a területfejlesztés különböző szintjeinek szereplőivel való együttműködést**. A kapcsolatrendszer feltárása mellett törekedtünk arra is, hogy mindkét oldal (civil és terület- és településfejlesztés intézményei) szemszögéből vizsgálódjunk. **Az elemzések célja** a civil társadalom erősítése, a szervezetek társadalmi szerepvállalásának segítése, az önkormányzatok és a civil társadalom közötti partneri viszony és munkamegosztás előmozdítása. A társadalmi, a gazdasági fejlődést csak úgy tartjuk elképzelhetőnek, ha a három szektor együtt tud gondolkodni, és a társadalom szervezetei szerephez jutnak a döntési mechanizmusokban, azokban az ügyekben, amelyek helyi társadalmat, a lakosságot érintik.

Kutatásaink létjogosultságát az a tény indokolja, hogy hasonló jellegű és mélységű alapkutatás, általános felmérés, mely a területiség szempontjából elemzi a nonprofit szektort, **még nem készült** a Dél-Dunántúlon. A térbeliség a társadalom számos szegmensében jelen van, főként a cselekvéseket szervező különböző ágazati rendszerekben, azok hálózatában. Az 1990 után bekövetkezett változások a közérdeklődés fókuszába helyezték a területi problémákat, az akkoriban egyre markánsabban kirajzolódó válságjelenségeket, illetve a megújulás térségi tagozódásának folyamatait (NEMES NAGY J. 1998). A rendszerváltást követő években a mindennapi és a politikai közbeszédben is felértékelődött a térdimenzió (CSÁSZÁR ZS. 2002). A hazai nonprofit szektor megismerésére irányuló kutatásokat a szervezeti, illetve tevékenység szerinti vizsgálatok jellemzik, hiányzik a szektor területi szemléletű elemzése. Mindez azért fontos, mert a magyar nonprofit szektort **erős területi differenciáltság és megosztottság jellemzi**. A kilencvenes évekig a nyugati-keleti megosztottság volt megfigyelhető, az utóbbi években viszont már sokkal inkább az adott régió társadalmi, gazdasági erejének függvényében alakult (BARTAL A. M. 2005).

A témával kapcsolatos hipotéziseim a következők voltak:

- A régióban a civil társadalom szervezeteiben **visszatükröződnek a térség történelmi hagyományai, nemzetiségi és kulturális sokszínűsége**, illetve a földrajzi, gazdasági helyzete.
- A területfejlesztés és közszolgáltatási feladatok terén a nonprofit szektor, a települési önkormányzatok és a területfejlesztési szervek kapcsolatrendszerét még mindig a **bizalmatlanság** jellemzi.
- Az önkormányzatok és a területfejlesztés intézményrendszerének szereplői az együttműködést csak **formálisnak** tekintik, a helyi ügyek intézésében csak magukat tekintik legitim, megválasztott hatóságnak. A partnerség intézménye nem létezik, az „együttműködés” a nonprofit szervezetek meghallgatásán kívül nem terjed tovább.
- Mindezek ellenére azt feltételezzük, hogy **a fejlődés a kapcsolatrendszerben tetten érhető**. A régióban található olyan nonprofit szervezetek, amelyek szakmai, infrastrukturális és gazdasági szempontból megfelelő partnerei a terület- és településfejlesztés szereplőinek.

A dolgozat szerkezete

Az értekezés **három nagy tartalmi egységre** tagolható.

- Az első tartalmi egységben a nonprofit szervezetek elméleti háttérét foglaljuk össze. Elsőként a szektorra vonatkozó alapfogalmakat tisztázzuk és az ehhez kapcsolódó elméleteket, mint a szektor létrejöttét magyarázó különböző tudományterületekről származó teóriák, a civil szervezetek kialakulásához, elterjedéséhez és sikeres működéséhez szükséges társadalmi tőke definíciója, alakulása hazánkban. Majd a szervezetek általános jogi szabályozását tekintjük át, fókuszálva a terület- és településfejlesztést érintő aspektusokra. Ezek után a nonprofit szervezetek különböző csoportosításait vesszük sorra és egy rövid nemzetközi kitekintéssel zárjuk.
- A második tartalmi egységben, a témában született empirikus kutatások alapján vizsgáljuk, hogy a Dél-dunántúli régióban milyen szerepet töltenek be a különböző területi szinteken és a településeken működő nonprofit szervezetek, hogyan kapcsolódnak a terület- és településfejlesztés kérdésköréhez.
- A harmadik és egyben befejező részben a dolgozat eredményeit, következtetéseit, hasznosíthatóságát vesszük sorra, hipotézisek ellenőrzését végezzük el, illetve további kutatási irányokat tűzünk ki.

Kutatási módszerek

Az értekezés témájából adódóan többféle módszer került alkalmazásra. A kutatás alapját a régióban található nonprofit és civil szervezetek adják, nem képezik részét az informális szervezetek. A szektor fogalmi meghatározásának, a civil társadalom, a társadalmi tőke sajátosságainak, valamint a hazai terület- és településfejlesztés főbb jellemzőinek áttekintése során a témában született hazai és nemzetközi szakirodalmak elemzésére támaszkodtunk. Az kutatások során elsősorban **empirikus módszereket** használtunk. A kutatási terepek mindegyikében készítettünk **félig strukturált és célzott interjúkat** a kiválasztott szervezetek vezetőivel (40 fő), illetve a vizsgált városok, területi egységek civil referenseivel (4 fő) és a polgármestereivel (12 fő), kistérségi irodák munkatársaival (8 fő), területfejlesztési szakemberekkel (5 fő). Az interjúk mellett másodsorban a **kérdőíves vizsgálat** (636 nonprofit szervezetet, 39 települési önkormányzatot és 539 lakost érintő mintákon), harmadsorban a **dokumentumelemzés** (SZMSZ, közhasznúsági jelentések, együttműködési megállapítások, alapító okiratok) és a **statisztikai adatok másodelemzése** (KSH által végzett felmérések adatai, T-STAR adatok) módszereket használtuk fel.

Az eredmények összegzése

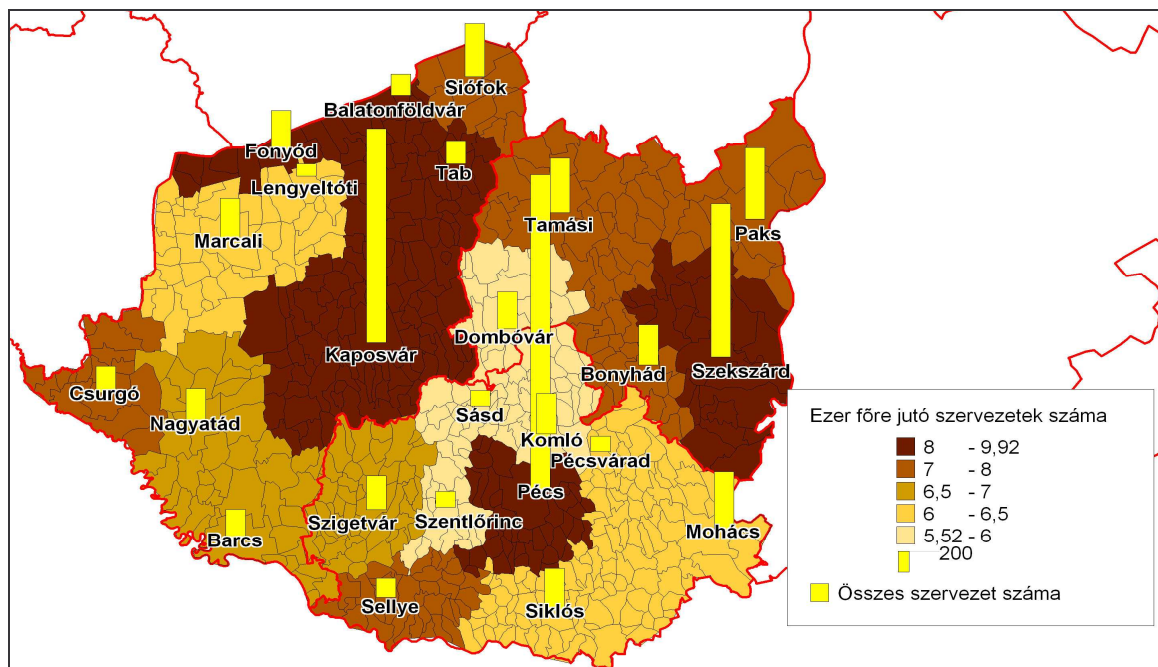
A terepbejárások során egy olyan nonprofit szektor képe rajzolódott ki a Dél-dunántúli régióban, amely **magán viseli a régióban élők és a magyar társadalom jellegzetességeit**. Két gondolattal lehetne leginkább jellemezni a vizsgált szektort, az egyik a **bizonytalanság és útkeresés, a másik a paternalizmus**. A szervezetek még ma is keresik a helyüket, szerepüket a társadalmi, a gazdasági és sokszor tévesen a helyi politikai életben is. Sajnos a régió nonprofit szervezetei az esetek többségében anyagi, szakmai szempontból **erősen függenek** az állami szektortól (az önkormányzatoktól). Ugyanakkor a régióban kiemelhetünk településeket, civil kezdeményezéseket, amelyek példaként állhatnak az egész szektor előtt. A vizsgált terület nonprofit szervezetekkel való ellátottsága kiemelkedő. Baranya és Somogy megye már kilencvenes évek elejétől **jelentős számú és sűrűségű** nonprofit szektorral

rendelkezett, Tolna megye – kicsit késve – az elmúlt években csatlakozott ebből a szempontból hozzájuk. A Dél-dunántúli régiót az országosnál erősebb önszerveződési hajlandóság jellemzi, az alulról szerveződő társadalmi képződmények aránya magas. Ennek oka a régió kulturális, társadalmi sokszínűségében, történelmi hagyományaiban keresendő. A vizsgált régió településstruktúrájából adódóan magas a kistelepülések száma, melyekben a településfejlesztéssel foglalkozó nonprofit szervezetek szinte minden esetben megtalálhatók.

Az értekezés során folytatott különböző vizsgálatok az alábbi eredményekhez vezettek:

- A témánk szempontjából releváns szakirodalmak széleskörű, több tudományágat érintő áttekintése összefoglalja és megalapozza a nonprofit szektor szerepét a települések életében, rámutat szolgáltató, közösségteremtő, formáló szerepére és legitimálja létét a terület- és településfejlesztés folyamatában. A nonprofit szervezetek szempontjából Rechnitzer (1998) a régiót **aktivizáló térségnek nevezi**, ahol a gyenge társadalmi bázis, az alacsony gazdasági potenciál miatt csak az erős közösségi hagyományokra építhetnek a szervezetek.

1. ábra: Kistérségi szervezetszám és sűrűség a Dél-dunántúli régióban, 2006

Szerkesztette: Pirisi Gábor (Forrás: KSH, 2006)

- A kutatás egyértelműen igazolja azt, hogy a nonprofit szervezetekkel való ellátottságot befolyásolja a **Balattól való távolság**, ahol a „magyar tenger” gazdaságélénkítő hatásának eredményeként Somogy megyében, illetve a Balaton parti kistérségekben a nonprofit szervezetek száma magasabb. Ettől távolodva a gazdaság fejlettsége kevésbé meghatározó, a **településhálózatban elfoglalt hely** válik mérvadóvá. A megyeszékhelyek és azok a települések, melyek történelmi, társadalmi, kulturális hagyományaival kitűnnek a régióban, jelentős helyi társadalommal és aktív közösségekkel rendelkeznek. A több funkcióval rendelkező kis- és középvárosok, illetve a megyeszékhelyek agglomerációjához tartozó 1500 és 2000 lakosú községek esetében a civil szervezetek társadalmi beágyazottsága erős, ezt mutatja az alacsony fluktuáció, a társadalmi kötelek szilárdsága, melyek a szerepvállalást segítik a terület- és településfejlesztés terén. A nonprofit szervezetekkel való ellátottság tekintetében, a régióban egy belső periféria mutatkozik meg, amely a környezetüket ellátni

képes érdemi térségi központok hiányával, a települések előnytelen gazdasági szerkezetével, az erőforrások szűkösségével magyarázható.

- A régió nonprofit szektora **bevétel** szempontjából **erősen centralizált**. Jelentős különbség mutatkozik meg a szervezeti erőforrások területi megjelenése között. A bevételeket és a személyi állományt erős koncentráció jellemzi. Megmutatkozik egy fajta **településlejtő**. A megyeszékhelyek szervezetei rendelkeznek a szektor bevételeinek kétharmadával, szakmailag és infrastrukturális tekintetben megfelelő háttérrel bírnak, pályáznak, érdekérvényesítő képességük számottevő. A községek bevétel szempontjából alulreprezentáltak. Lassan jut el hozzájuk az információ, infrastrukturális háttérük szegényes, ritkán pályáznak, alkalmazottakkal nem rendelkeznek.
- A szervezetek **tevékenységi struktúrája** egyenletesen oszlik el a megyék között és nem befolyásolja a megyék fejlődési pályáját. A régió tevékenységi szerkezete **nem tér el** az országotól, a szervezetek több mint fele négy területen működik: szabadidő-hobbi, kultúra, oktatás, sport.

1. táblázat: Nonprofit szervezetek tevékenységcsoport szerinti százalékos összetétele a Dél-dunántúli régióban és Magyarországon, 2006

Tevékenység csoport	Dél-dunántúli régió	Magyarország
Kultúra	11,2	11,0
Vallás	1,4	2,5
Sport	13,2	12,4
Szabadidő, hobbi	19,4	16,5
Oktatás	12,3	14,1
Kutatás	1,1	2,1
Egészségügy	3,8	4,7
Szociális ellátás	7,4	8,8
Polgárvédelem, tűzoltás	1,6	1,5
Környezetvédelem	2,1	2,4
Településfejlesztés	8,2	6,0
Gazdaságfejlesztés	2,5	2,2
Jogvédelem	2,0	1,4
Közbiztonság védelme	3,7	3,3
Többcélú adományozás, nonprofit szövetségek	1,1	1,3
Nemzetközi kapcsolatok	1,1	1,5
Szakmai, gazdasági érdekképviselet	7,1	7,4
Politika	0,6	0,9
Egyéb	n.a.	n.a.
Összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH, Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2009

A várt regionális jellegzetességek nem mutatkoztak meg. A tevékenységek közül nem emelkedik ki a kultúra, az egészségügy, a szociális ellátás és a kutatás. Ennek oka többféleképpen magyarázható. Az állami szektor ezeket a feladatokat teljes mértékben betölti, az emberekben nem mutatkozik meg hiányérzet a szolgáltatások terén, vagy ezek azok a területek, ahol nagyon nehéz a szervezetek működése, nagyon erős az állam szerepe, jelentős anyagi, és szellemi bázis szükségeltetik a fenntartásukhoz. Regionális szinten a kulturális sokszínűség alig tükröződik vissza, a települések, kistérségek nonprofit tevékenységi szerkezetében viszont megmutatkoznak a helyi társadalmi sajátosságok. A régióban **magas a**

településfejlesztés terén és a közbiztonság védelméért dolgozó szervezetek száma. A településfejlesztő szervezetek magas száma a településhálózatból ered, a vizsgált területi egységben jellemző az aprófalvas település jelleg, ezekben a kis községekben, ha működik civil kezdeményezés, az a településfejlesztést tüzte zászlajára. A megyeszékhelyeken és a többi városban a szervezetek magas számából és a tagoltabb társadalmi szerkezetből adódóan a szerveződések tevékenysége színesebb, szerteágazóbb, mint a községekben.

Nonprofit szervezetek, önkormányzatok

A lakóhely értékeinek őrzése, a lakókörnyezet minősége, csinosítása, gazdagítása, már a 19. század óta foglalkoztatja a helyi társadalom tagjait, a városvédő, -szépítő egyesületek, fűrdőegyletek, társaságok formájában. A helyi társadalmi szervezetek településfejlesztő tevékenysége **komoly múltra tekint vissza**, amely a dualizmus korában volt a legmeghatározóbb. A rendszerváltás idején a civil szervezetek szerepe felértékelődött, a korlátozott lehetőségekkel rendelkező önkormányzatoknak szükségük volt az anyagi és önkéntes munkában megjelenő segítségre. A helyi önkormányzatok és a nonprofit szervezetek **kapcsolata azonban az elmúlt két évtizedben alig változott**, annak ellenére, hogy egy célért dolgoznak, tevékenységi körük sok esetben megegyezik. A településfejlesztés terén működő szervezetek teendői a helyi társadalmi élet szervezésére, klubok működtetésére, településszépítésre, emlékhely gondozásra, a település múltjának bemutatására, kiadványok készítésére terjednek ki. Kommunális szolgáltatásokat, helyi utak, közművek fenntartását csak az önkormányzat saját alapítású szervezetei végzik. A településfejlesztésben tevékenykedő szervezetek formája településmérettől függő, a községekben közalapítványok, egyesületek működnek, a közhasznú társaságok a városokra jellemzőek.

A régió ellátottsága településfejlesztés terén tevékenykedő szervezetekkel kiváló, önkormányzati feladatokat azonban csak ritkán látnak el. A **feladatátadás is településmérettől függő**. A megyeszékhelyeken pozitív példát találunk a feladatellátásra, azonban ahogy haladunk a kisebb településméret felé, úgy csökken annak az esélye, hogy megosztják a helyi társadalom ellátását. A régióban **civilbarátnak mondható települések** önkormányzatai jónak ítélik meg kapcsolatukat a helyi szervezetekkel, civil referenssel, stratégiával rendelkeznek. Erejükhez mértén, támogatják a szerveződések, de sok esetben még nem tartják alkalmasnak őket a feladatok ellátására, ennek szakmai, anyagi és infrastrukturális okai is vannak. Az önkormányzatok nagyobb, másik része úgy vélekedik, hogy nincs is helyük a civileknek ezen a területen, illetékességüket megkérdőjelezzik, mivel nem rendelkeznek megfelelő társadalmi bázissal. A munkakapcsolat az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek között gyakorlatilag nem létezik. Az önkormányzatok nem tartják felkészültnek a helyi szervezeteket arra, hogy feladatokat lássanak el. Állami, önkormányzati támogatás nélkül a létük is megkérdőjeleződne. Sajnos negatív példa is előfordult már, ahol az ellenőrizhetetlen és színvonal alatti feladatellátás után visszavonta a tevékenységet az önkormányzat a megbízott szervezettől.

Az önkormányzatoknak lehetőségük van arra, hogy a közügyeket érintő döntéshozatali folyamatba bevonják a társadalmi szervezeteket, azonban ez ritkán valósul meg érdemi szempontból. Az önkormányzatok egy része megadja a lehetőséget a véleménynyilvánításra, de a kapcsolat csak idáig terjed. A településfejlesztő szervezetek helyzete ebben az esetben jobb, hiszen tevékenységüknél fogva több esetben tudnak véleményt nyilvánítani és formálni nemcsak az önkormányzati üléseken, hanem a bizottságok munkájában is.

A **partnerség** a településfejlesztés terén **nem létezik, nem egyenrangú** felek a nonprofit szervezetek és az önkormányzatok. A **szervezetek nem fognak össze, nincs**

érdekérvényesítő erejük, ennek oka leginkább szervezetlenségükből adódik. A két szektor összefogásának alapja egymás megismerése és elfogadása lenne. A civileknek meg kell tanulniuk, és ki kell ismerniük magukat az önkormányzati eljárásokban, ügymenetekben. Az önkormányzatoknak fel kell ismerni a civilekben rejlő kötöttségektől mentés, egyedi esetkezelést és a társadalmasítás lehetőségét.

Nonprofit szervezetek, területfejlesztés

A területfejlesztés terén a jogi feltételek adottak a nonprofit szervezetek szerepvállalásához. Ennek ellenére a várt társadalmi aktivitás még nem tapasztalható. A szervezetek még mindig **lokális jellegűek**, nem koncentrálnak a települések határán kívül eső folyamatokra, ezért a területfejlesztésben való szerepkörük, vagy nem léteznek, vagy nagyon gyenge. **Regionális és kistérségi tudattal** a helyi lakossághoz hasonlóan **nem rendelkeznek**, nem érzik feladatuknak a településeken túli problémák megoldását. Megyei szinten vannak hagyományai az összefogásnak, ugyanakkor a potenciális együttműködési lehetőségek jelentősen leszűkültek az utóbbi években.

- **A területfejlesztés regionális szintjén** a nonprofit szervezetek **számottevő munkát nem végeznek**, egy-egy szervezet munkáján kívül mást nem tapasztaltunk. A területfejlesztéssel foglalkozó szervezetek nem rendelkeznek érdekérvényesítő képességgel, mivel összefogás nincs közöttük, a legitimációhoz szükséges társadalmi bázist nem tudják felmutatni. A törvény által biztosított jogokkal éltek, létrehozták a civil egyeztető fórumokat, de érdemi munkát nem végeztek. A civil fórumokban megyeszékhelyek szervezetei aktívabbak, főleg a pécsi és kaposvári székhelyűek, községi nem található közöttük. Tevékenység szempontjából ezek a szervezetek terület- és településfejlesztők és környezetvédők. A **regionális** területfejlesztési tanács is mereven tartja magát a törvényekhez, nagyvonalú gesztust nem tesz a civilek felé, csak szükséges mértékben törekszik a kapcsolatra. A regisztrált szervezetek képviselője meghívót kap a tanács üléseire, meghallgatják. A fejlesztési tervek esetében megadják a lehetőséget a tervezés folyamatába való bekapcsolódáshoz, de ennél többet „nem engednek”, nem kezelik őket egyenrangú félként, elképzeléseiknek nincs fogantaja.

- **Megyei szinten** a nonprofit szervezetek **lehetőségei jobbak** voltak. A megyei területfejlesztési tanácsok már a kilencvenes évek közepétől igyekeztek együttműködni a nonprofit szervezetekkel. Baranya és Somogy megye már a törvényi feltételek megszületése előtt rendelkeztek civil stratégiával, megjelölték azokat a területeket, ahol segítséget vártak a nonprofit szervezetektől. Mindhárom megyében civil referensek dolgoznak, működnek Civil Szolgáltató Központok, akik jó kapcsolatot ápolnak az önkormányzatokkal. Közös pályázásra mindhárom megyében csak egy példát találtunk. A legjobb esély az együttműködés tényleges létrejöttére Baranya megyében van, a szervezetek itt aktívan résztvesznek a megyei területfejlesztési tanács munkájában. **Kialakult egy kör**, melynek szervezeteivel az önkormányzat jó kapcsolatot épített ki az évek során, azonban ide bekerülni nagyon nehéz másoknak. A területfejlesztési tanácsok véleménye szerint a civilek súlya a szervezetek képviselőinek aktivitásán múlik, amely csak néhány szervezet esetében van meg, velük egyeztet a tanács érdemi döntések meghozatala előtt, véleményezési és tanácskozási joguk van. Feladatátadás, együttműködési szerződés egyik megyében sincs, a kapcsolat abban merül ki, hogy a területfejlesztési tanács üléseinek anyagait elküldik az érdeklődő szervezeteknek, akik néha véleményezik ezeket. A programozás és a döntés-előkészítés során látnak lehetőséget a civilek intenzívebb bevonására, de összességében elmondható, hogy megyei

szinten a potenciális tevékenységek, az együttműködési terepek fokozatos kiüresedése, a bizonytalan jövő, amely leginkább gátolja a kooperációt.

- A **kistérségi** szint tűnik a legkézenfekvőbb együttműködési terepnek a területfejlesztési szervek és a nonprofit szervezetek között. Azonban **itt a legnagyobb az érdektelenség**, nem csak a területfejlesztési tanácsok, hanem a szervezetek részéről is. Ez a civilek számára legnehezebben megfogható térbeli kategória. A civil egyeztető fórumok a régió kistérségeinek jelentős részében megalakultak, de nem működnek, a kezdeti lelkesedés után tényleges kapcsolatuk nincs. A régióban a megyeszékhely központú kistérségekben a legnagyobb a civil érdeklődés a fejlesztő munka iránt. Egyes kisvárosok kistérségi irodái több esetben igyekeztek a szervezetek összetoborzására, de nem sok sikerrel jártak. Azokban a kistérségekben, ahol ténylegesen működő civil egyeztető fórum van, ott a kistérségi iroda kezdeményezte a kapcsolatfelvételt. Minden ilyen esetben a kistérség központja funkciógazdag város, a szervezetek vezetői jelentős kapcsolati tőkével rendelkeznek a területfejlesztés terén, párhuzam kevésbé található a kistérség gazdasági fejlettsége és a civil fórumok működése között, sokkal nagyobb szerepe van a történelmi, kulturális hagyományoknak. Az együttműködés minden esetben a törvény által biztosított jogokra terjed ki, közös pályázás, feladatátadás nincs.
- A területfejlesztés terén a nonprofit szervezeteknek **vannak még betöltetlen feladataik**, ilyenek például a **szakmai tervezésben** való részvétel, a **mintaprojektek** kidolgozása, üzemeltetése, a fejlesztési tervek **hatékonyságának mérése, visszacsatolások**.

Hipotézis ellenőrzés

- Előfeltételezéseink **beigazolódtak**, melyek szerint a régióban a civil társadalom szervezeteiben **visszatükröződnek** a térség történelmi hagyományai, nemzetiségi és kulturális sokszínűsége, illetve a földrajzi, gazdasági helyzete azzal a helyesbítéssel, hogy a szektor tevékenységi szerkezetében ez csak, kistérségi, települési szinten érhető nyomon.
- Második előfeltételezésünket is megerősítették a kutatások. A két szektor kapcsolatát a bizalmatlanság jellemzi, amely elsősorban abból ered, hogy nem ismerik és nem értik meg egymást. Együttműködésük csak addig terjed, amíg a törvény kötelezi őket, így tényleges partnerség nincs, nem respektálják egymás munkáját, nem ismerik fel a lehetséges kooperáció előnyeit. A két fél nem tesz lépéseket egymás megismerése felé, a közösségek szervezetlenek, nem rendelkeznek megfelelő társadalmi bázissal.
- **Mind ezek ellenére** joggal mondhatjuk azt, hogy **a fejlődés a kapcsolatrendszerben tetten érhető**, azonban településméret függő. Találunk olyan nonprofit szervezetet is, mely „meghatározóbb” szerepet tölt be a helyi társadalom életében, tevékenysége egyre ismertebbé válik a terület- és településfejlesztés terén.

Az értekezés eredményeinek hasznosíthatósága, és a kutatás további irányai

- Az értekezés eredményei **beépíthetővé válnak** a terület- és településfejlesztés különböző szintjein működő, készülő fejlesztési programok, tervezési dokumentumok helyzetfeltárásába.

- Feltárja a jelenlegi állapotot, rávilágít a két szektor együttműködésének fontosságára, gátjaira, hibáira. Alapot ad a szakmai párbeszéd megindítására, a nonprofit szervezetek között és a terület- és településfejlesztés intézményivel egyaránt.
- A törvényalkotók számára **visszajelzést ad** az eddigi törvényi szakmai döntések hatékonyságáról, a különböző intézkedések hatásmechanizmusairól.
- A nonprofit szektor, a terület- és településfejlesztés iránt elkötelezett kutatók, szakemberek számára **újabb kutatási irányokat is sugallhatnak** az értekezés észrevételei, eredményei.

A disszertáció kapcsán megkezdett **kutatómunka folytatása** több szempontból is fontos:

- további kutatási irányként vetődhet fel a nonprofit szektor **szélesebb körű** területi, települési elemzése, további régiók bevonásával;
- mivel a szektorral kapcsolatos statisztikák jelentős mértékben mellőzik a területi, települési aspektust, ezért további empirikus kutatások indokoltak főképp kistérségi szinten, jobban fókuszálva a **kisvárosok és a községek** civil szervezeti életére;
- szükségesnek tartjuk a terület- és településfejlesztés terén **jól működő partneri kapcsolatok feltérképezését, feldolgozását, publikálását**, mely sokat segítené a két szereplő közeledésében. Lehetnek ezek külföldi, vagy országos minták.

1. A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

1.1. közlemények, tanulmányok, könyvrészletek, stb.

1. **BUCHER E.** 2010: *Civil szervezetek a területfejlesztésben.* Acta Sociologica, Szociológiai Szemle, 2010/1. pp. 151-164.
2. **BUCHER E.** 2009: *A Dél-dunántúli régió nonprofit szervezetei.* Területfejlesztés és Innováció, 3. 3. pp. 19-27.
3. TÉSITS R. – PÓLA P. – **BUCHER E.** – SZÉKELY É. 2009: *A szociális gazdaság helyzete és lehetőségei a Dél-Dunántúlon.* Pécs Egyházmegyei Katolikus Caritas, Pécs, 166 p.
4. LÁSZLÓ M. – BÁTORI G. – **BUCHER E.** 2008: The relationship between municipal governments and the non-profit sector. In: LÓCZY, D. – TÓTH, J. – TRÓCSÁNYI, A. (eds.): *Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010.* Hungary, Imedias Publisher, pp. 53-67.
5. **BUCHER E.** 2008: *Nonprofit szervezetek a kulturális szektorban.* In: PAP N. (szerk.): *Kultúra – területfejlesztés. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben.* Pécs, Imedias Kiadó, pp. 59-73.

6. **BUCHER, E.** – PIRISI, G. – REMÉNYI, P. 2008: *Der Einfluss der Ungarndeutschen auf die gesellschaftlich – wirtschaftliche Entwicklung Ungarns in der Region Südtransdanubien*. In: HAMMER, E. – KUPA, L. (Hrsg.): *Ethno-Kulturelle Begegnungen in Mittel- und Osteuropa*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg, pp. 131-146.
7. **BUCHER E.** 2008: *A civil szervezetek szerepe a területfejlesztés intézményrendszerének területi szintjein*. In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés társadalomföldrajzi megközelítésben*. Geographica Pannonica Nova 4. Imedias Kiadó, Pécs, pp. 47-69.
8. LÁSZLÓ M. – BÁTORI G. – **BUCHER E.** 2008: *A nonprofit szektor és az önkormányzatok kapcsolata Magyarországon*. In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés társadalomföldrajzi megközelítésben*. Geographica Pannonica Nova 4. Imedias Kiadó, Pécs, pp. 81-97.
9. LÁSZLÓ M. – **BUCHER E.** – PIRISI G. 2008: *Az önkormányzatok gazdálkodása és szerepe a területfejlesztés terén*. In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés társadalomföldrajzi megközelítésben*. Geographica Pannonica Nova 4. Imedias Kiadó, Pécs, pp. 139-186.
10. **BUCHER E.** – JELENSZKYNÉ FÁBIÁN I. 2007: *A pécsi kistérség nonprofit szférájának gender alapú elemzése*. **Földrajzi Értesítő**, LVI. 3-4. pp. 205-220.
11. **BUCHER E.** – LÁSZLÓ M. 2007: *Gazdasági integrációs sémák a területfejlesztésben*. In: LÁSZLÓ M. – PAP N. (szerk.): *Bevezetés a terület- és településfejlesztésbe*. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 141-157.
12. **BUCHER E.** 2007: *The non-profit sector*. In: PAP N. (ed.): *Tolna – A Rural Area in Central-Europe*. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 143-151.
13. **BUCHER E.** 2007: *Nonprofit szervezetek szerepe a terület- és településfejlesztés terén*. In: LÁSZLÓ M. – BUCHER E. (szerk.) 2007: *A terület- és településfejlesztés válogatott, annotált bibliográfiája*. Lomart Kiadó, Pécs, pp. 41-55.
14. **BUCHER E.** 2005: *Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata a pécsi kistérség példáján*. *Acta Sociologica, Szociológia Szemle*, 2005/1. pp. 32-47.
15. **BUCHER E.** 2005: *A nonprofit szektor területi és települési egyenlőtlenségei*. In: PIRISI G. – TRÓCSÁNYI A. (szerk.): *Tanulmányok Tóth Józsefnek a PTE Földtudományok Doktori Iskola hallgatóitól*. PTE TTK FI és PTE TTK FDI, Pécs, pp. 169-179.
16. **BUCHER E.** 2005: *Tanulmány a pécsi kistérség civil szektoráról*. Zöld-Híd Alapítvány, Pécs, 41 p.

1.2. konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

1. **BUCHER E.** 2007: *Social urban rehabilitation in Pécs East – Building Partnership with NGOs?* In: BUKOWSKI, A. – FÜZÉR, K. – JABŁOŃSKA, B. – SMAGACZ, M. (eds.): *Urban*

Rehabilitation in Segregated Districts of Central and Eastern European Cities: Studying Social Exclusion and Developing Urban Policy. RABID, Krakko, pp. 75-90.

2. **BUCHER E.** 2006: *Civil szervezetek a települési környezet fejlesztéséért-Baranya megye példáján.* MTA Földtudományi Kutatóintézet, Budapest, CD – ROM kiadvány, pp. 50-51.

3. **BUCHER E.** 2006: *Civil szervezetek szerepe a terület-és településfejlesztés terén –Baranya megye példáján.* In: FENYVESSY J. – HODÚR C. – SZÜCS E. (szerk.): VII. Nemzetközi Élelmiszertudományi konferencia. Szeged, CD – ROM kiadvány, pp. 73-75.

4. **BUCHER E.** 2005: *Civilian Organisations – Connection Networks on the Case of Tolna County.* In: LEHOCZKY, L.- KALMÁR, L. (eds.): microCAD 2005. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma, Miskolc, pp. 13-19.

5. **BUCHER E.** 2004: *Civilian Organisations Based on German Ethnic Origins as Promoters for Social-Economic Development.* In: Lehoczky, L. – Kalmár, L. (eds.): microCAD 2004. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centruma, Miskolc, pp. 21-27.

6. **BUCHER E.** – LÁSZLÓ M. – PIRISI G. 2004: *Nonprofit szervezetek és a településfejlesztés a Dél-dunántúli régióban.* In: BARTONYI G. – DORMÁNY G. (szerk.): Magyar Földrajzi Konferencia. SZTE TTK Természeti Földrajz és Geoinformatikai Tanszék, CD – ROM kiadvány, Szeged, 12 p.

7. **BUCHER E.** 2004: *A helyi civil szervezetek szerepe Mohács város fejlődésében.* In: BARANYI É. – BRÜLL E. (szerk.): A nonprofit szektor fejlődését segítő tanulmányok. Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért, Budapest, 38 p.

8. **BUCHER E.** 2003: *A civil szervezetek szerepe Mohács város fejlődésében.* In: KAZINCZY Zs.- SÁRKÁNY I. (szerk.) 2003: XXVI. Társadalomtudományi Szekció OTDK, Debrecen, p. 227.

2. Egyéb publikációk

2.1 . közlemények, tanulmányok, könyvrészletek

1. **BUCHER E.** 2006: *Terület- és településfejlesztés 1. A terület- és településfejlesztés alapjai.* (Könyvismertetés) Tér és társadalom, 20. 3. p. 135.

2.2 konferencia előadásokhoz kapcsolódó publikációk

1. **BUCHER E.** 2003: *Kerekasztal-beszélgetések.* In: KUPA L. – GYUROK J. (szerk.): Határmenti régiók és kisebbségek a 19-20. században. B&D Stúdió, Pécs, pp. 180-185.